

ФИЛОСОФСКО И ПЕДАГОГИЧЕСКО ОСМИСЛЯНЕ НА ЗАГУБАТА:
КУЛТУРНА ПАМЕТ, СЪПРЕЖИВЯВАНЕ, ХУМАННО ОБРАЗОВАНИЕ
И ТЕХНОЛОГИЧНО ОБУЧЕНИЕ

Катя Симеонова¹

PHILOSOPHICAL AND PEDAGOGICAL REFLECTION ON LOSS: CULTURAL MEMORY,
EMPATHY, HUMANE EDUCATION, AND TECHNOLOGY EDUCATION

Katya Simeonova

***Abstract:** This article explores the loss of vulnerable, endangered, and critically endangered animal species as a resource for philosophical and pedagogical reflection. It focuses on how students can develop moral sensitivity, empathy, and social responsibility through experiencing and thinking about this loss. The role of cultural memory and shared empathy is highlighted as a way to connect personal experience with collective reflection. The study also considers how technology can support learning by helping students explore ethical questions and translate their insights into responsible educational practice.*

***Keywords:** loss, reflection, cultural memory, empathy, humane education, technology education*

Въведение

Във висшето педагогическо образование придобиването на професионални компетентности, свързани с педагогически знания и умения, обикновено е приоритет. Често въпросите, свързани с моралната чувствителност и етичната рефлексия на бъдещите учители, остават на заден план.

Един важен аспект на загубата – изчезването на уязвими, застрашени и критично застрашени животински видове – предлага възможност тези теми да се изследват в подготовката на студентите педагози. Точно тази загуба засяга не само съвременни етични и културни въпроси, но и отразява сериозни екологични и социални предизвикателства. Тя може и трябва да се използва като педагогически ресурс, който стимулира състрадание и емпатия, и който съдейства за

¹ Катя Симеонова Николова – д-р, доцент по методика на обучението по технологии и предприемачество в началното училище (ПН 1.3). Работи в Педагогически факултет, катедра „Начална училищна педагогика“, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“.

по-добро разбиране на глобалните проблеми и на личната отговорност към живота. Използваните категории „уязвими“, „застрашени“ и „критично застрашени“ се основават на критериите на *IUCN Red List Categories and Criteria*, които са международно приета научна рамка за оценка на състоянието на биологичните видове (IUCN 2012).

Изследването се фокусира върху практическото педагогическо измерение на загубата на животински видове в риск в контекста на хуманното образование и технологичното обучение в методическата подготовка на студентите за преподаване на учебния предмет технологии и предприемачество. Анализират се възможностите за превръщане на преживяването на загубата в педагогически инструмент и елемент на продуктивна дидактическа стратегия за осмисляне ролята на технологиите в човешкия свят, за тяхното въздействие върху природната и социалната среда.

Изследването се основава на философско-педагогически принципи, като се стреми да ги свърже с конкретни учебни практики, които подпомагат развитието на морална и емоционална интелигентност на бъдещите учители. То се определя като теоретично-интерпретативно, тъй като изхожда от лични наблюдения и педагогически опит. Стремежът е да се покаже как трудните преживявания, свързани със загубата на уязвими, застрашени и критично застрашени животни, могат да бъдат осмислени в учебна среда, включително в съвременни образователни формати, в които обучението се осъществява чрез проекти, медийни ресурси и дигитални платформи. Позволява се на студентите пряко да се ангажират с актуалните въпроси за опазването на природата и устойчивото развитие.

Текстът се стреми да мотивира превръщането на трудните преживявания в осмислена учебна и възпитателна практика във висшето педагогическо образование.

Използваните примери служат за илюстриране на иновативни авторски педагогически подходи.

Методология

Основна цел е да се изследва как загубата на уязвими, застрашени и критично застрашени животни може да се интегрира в учебната практика като педагогически и културен ресурс, който подпомага формирането на състрадание, етична чувствителност и морална отговорност в студентите, за да могат те да ги развият в учениците.

Обект на изследването са образователни практики, в които се работи с темата за загубата на уязвими, застрашени и критично застрашени животински видове и тяхното значение за формиране на морални и етични нагласи на бъдещите педагози.

Предмет на изследването са конкретни педагогически стратегии в методическата подготовка за технологичното обучение в началния училищен етап, чрез които преживяванията на загуба се използват за развиване на състрадание и социална отговорност в студентите, като същевременно се създават условия тези качества да се предават на учениците.

Основната задача е с теоретичен характер: да се анализира ролята на преживяването на загуба на животни като педагогически ресурс в учебната практика, като се изследват методи и подходи за включване на културната памет и социалното съпреживяване и се оцени възпитателният потенциал на образователни дейности като дискусии, проекти и др., свързани със загубата на животни.

Използват се следните методи:

- Философско-педагогически анализ за осмисляне на моралните и етичните измерения на загубата;
- Анализ на учебни практики и педагогически примери;
- Рефлексивен метод за включване на личния педагогически опит за интерпретация на наблюдаваните практики и тяхното въздействие върху студентите.

Анализът се основава на философско-хуманистична интерпретативна рамка, поради което резултатите следва да се разглеждат в контекста на авторския изследователски опит и на професионалната педагогическа практика.

Резултати

Резултатите са структурирани в четири тематични ядра, които очертават взаимовръзката между преживяването на загуба, културната памет, съпреживяването и хуманното образование в контекста на технологичното обучение. Те се основават на теоретичен анализ, педагогическа рефлексия и сравнение с изразени философски и образователни концепции.

Преживяването на загубата: от биологичен факт до педагогическо осмисляне

Преживяването на загуба на животни функционира в два основни аспекта:

- като биологичен или екологичен факт;
- като философско-педагогическо събитие, което поражда размисъл и морална рефлексия.

Преживяването на загубата често се усеща като кратка пауза, в която спираме и позволяваме на болката и тишината да ни достигнат. Изследователи посочват, че именно тогава емоцията може да се превърне в смисъл, а размисълът – в педагогическо познание (Biesta 2002; Pinar 2011). В този контекст загубата не се отнася до животните като абстрактна категория, а конкретно до онези форми на живот, които са социално разпознати като уязвими, застрашени и критично застрашени, и чиято загуба поражда морално безпокойство и значима културна реакция.

Срещата с уязвимия живот, дори когато става дума за животни, които не са част от ежедневието на студентите, дава възможност да се изследва как моралната чувствителност и емпатията могат да се формират и укрепват чрез културни и образователни практики. Те могат да включват разкази и обсъждане на обществените реакции към загубата (Gruen 2011; DeMello 2012). Така тя се разкрива като „трудно място“ в образованието, като педагогическо пространство, в което знанието не се предава директно, а се конструира чрез емоционално и морално преживяване. Философско-педагогическото значение на загубата не се изчерпва с тематизиране на смъртта. То се проявява в способността ѝ да отваря въпроси за отговорността, грижата и границите на човешката власт над уязвимия живот на животните. Образователният потенциал на подобни преживявания се състои в това, че те изискват внимание, педагогическа и морална рефлексия. Създават се условия за формиране на етическа чувствителност и културна осъзнатост. Загубата се превръща в обект на обяснение и в повод за философско учене, в което студентите могат да осмислят връзката между личното преживяване, обществените реакции и по-широките морални хоризонти на съвременното образование.

Културната памет като инструмент за свързване на индивидуалното преживяване с обществото

Културната памет е ключов посредник между индивидуалното преживяване и колективното осмисляне на загубата. Тя структурира начините, по които се предават знания, ценности и морални ориентири на студентите и обществото. Анализът показва, че чрез културната памет се съхраняват истории, символи, етически модели, които дават смисъл на загубата и подпомагат формирането на емоционална и морална устойчивост (Jakubovská 2023; Heersmink 2025). Тази идея е в синхрон с Т. Попкочев, който подчертава културологическия подход в педагогиката като начин за интегриране на ценностите и традициите в образователния процес (Попкочев 2000). Студентите могат да разглеждат как определени животински видове се представят в културата чрез митове, символи или медии и след това да създават мултимедийни презентации. Така те свързват социалното въздействие на загубата с нейното отражение в образованието. Културната памет може да бъде осмислена и като ресурс в методическото обучение по технологии, в което студентите анализират реални социални и екологични казуси и обсъждат последиците от технологичните решения върху живия свят.

Технологичното обучение не се свежда само до усвояване на трудови, технически и технологични знания, умения и отношения. То включва и критично осмисляне на ценностите, които стоят зад избора на материали, технологични процеси и практики. Това са ценности, които бъдещ-

щите учители ще предават на своите ученици чрез своите педагогически избори и примери. Един начин за практическа реализация са проекти, в които те документират застрашени или изчезващи видове чрез дигитални ресурси и създават визуална презентация или дигитални дневници на видовете. Това упражнява емпатия и разширява осъзнаването на социалната и екологичната значимост на видовете. Бъдещите педагози изграждат професионални компетентности и формират отговорно отношение към ролята на технологиите в обществото, на тяхното въздействие върху човека и природната среда.

Обсъждането на публични случаи на изчезващи видове или на животни, които са станали символи на уязвимостта, позволява на бъдещите педагогически кадри да се замислят върху моралните и етическите последици от действията на хората спрямо животните и природата. В рамките на методическата подготовка по технологии подобни примери могат да се използват за анализ на връзката между човешката дейност, технологичния напредък и устойчивото развитие, като културната памет и обществените реакции се превръщат в инструмент за педагогическо обучение и ценностна ориентация. Студентите могат да разработват технологични решения за ограничаване на негативното влияние върху даден вид, като например комуникационни кампании, комбинирайки технически умения с етична оценка и социална отговорност. Културната памет в този смисъл се активира най-силно именно около загубата на застрашени животински видове, които се възприемат като носители на колективна уязвимост и морална отговорност.

Емоционалното включване и развитие на емпатия чрез съпреживяване

В настоящото изследване съпреживяването е механизмът, който свързва загубата, културната памет, хуманното образование и технологичното обучение. Разбирано като процес на емоционално включване в чуждото страдание, съпреживяването е ключов елемент на хуманното образование. Този текст изхожда от личен опит, който позволява интерпретацията на загубата на животни като аргументиран педагогически ресурс. Подобна роля на социалната подкрепа за формиране на етична чувствителност е подчертана и от К. Петрова, която показва как приемането на смъртта може да служи като механизъм за културно и морално учене. Както тя отбелязва, „...смъртта може да се възприема и като предимство – да спреш, да се огледаш, да анализираш, да се отдръпнеш от ежедневието, да получиш грижа и внимание...“ (Петрова 2021: 143). Чрез съпреживяване студентите могат да разпознават собствените емоции и тези на другите, да ги анализират и да ги свързват с морални и етични въпроси. Това подпомага формирането на етическо въображение и развива способността за състрадание (Noddings 2012; Knight 2008).

В контекста на технологичното обучение съпреживяването може да се използва като средство за развиване на етични и социални компетенции. Студентите анализират технологични казуси, които имат влияние върху живата природа и обществото. Те се учат да предвиждат последици от технологични решения върху различни животински видове в риск. Моралното и емоционалното осмисляне се свързва с техническите и педагогическите умения, които студентите ще прилагат в бъдещата практика. Такова обучение се превръща в среда за формиране на отговорно отношение към технологичните избори, към техните социални и екологични последици, и с особена сила – към грижата за уязвимия живот на планетата.

Развитие на морални и етични компетенции чрез хуманно образование и технологично обучение

Хуманното образование използва културната памет и съпреживяването за изграждане на компетенции, които надхвърлят чисто когнитивното знание. В педагогически смисъл това означава интегриране на практики, които позволяват студентите да анализират моралните последици от действията си, да разсъждават върху границите на човешката власт и да развиват състрадание към уязвимия живот. Ефективни образователни подходи включват дискусии, казуси и рефлексивни есета, които, както твърди С. Flynn, качествено стимулират критичното мислене, емоцио-

налното разбиране и моралното усъвършенстване (Flynn 2016). При технологичното обучение се включват анализ на иновации, устойчиви технологии и етични дилеми в инженерството и дизайна. На бъдещите педагози се позволява да свързват техническото и инженерното мислене с общочовешките ценности, грижата за околната среда и живота, със социалната отговорност.

Анализът в четирите тематични ядра показва, че загубата на животни може да бъде разглеждана като „трудно място“, като едно различно, но определено педагогическо пространство, в което студентите се срещат с морални дилеми, съпреживяват уязвимостта и развиват хуманни нагласи. Преживяването на такава загуба потвърждава, че философско-педагогическият подход към нея е ключов за формирането на етична чувствителност и културни компетенции. Анализът показва, че преживяването на загуба открива възможности за задълбочена педагогическа и етична рефлексия. То не се ограничава до рационално обяснение, а включва силно емоционално и морално участие. В този контекст се формулират три взаимосвързани принципа: преживяването като основа за етично учене, културната памет като педагогически посредник и включването на моралната рефлексия в технологичното обучение.

Дискусия

В тази секция представените резултати се разглеждат в по-широк философско-педагогически контекст с вътрешна концептуална последователност, като се акцентира върху тяхното значение за хуманното образование и технологичното обучение.

Моментът на задържане на загубата в преживяването се откроява като ключов за развитието на моралната чувствителност и разширяването на етичното въображение на студентите. Този момент позволява емоцията да не бъде бързо рационализирана или неутрализирана, а да се превърне в повод за размисъл върху отговорността, грижата и границите на човешката власт над уязвимия живот. Подобен подход съответства на философските позиции на M. Calarco и S. Taylor, според които етичната чувствителност не се формира чрез директни предписания, а чрез преживяване, внимание и рефлексия (Calarco 2010; Taylor 2009).

Дискусията на загубата в рамките на културната памет показва, че социалните практики като разкази, символи и медийни дискурси функционират като посредници между индивидуалната емоция и колективното осмисляне. Това потвърждава разбирането за културната памет като своеобразен архив на миналото и като активен педагогически инструмент за формиране на морални ориентири и ценностни нагласи в настоящето (Jakubovská 2023; Heersmink 2025). Анализът на обществени реакции към загубата на застрашени или символично натоварени животински видове позволява на студентите педагози да разпознават как моралните значения се конструират социално и как могат да бъдат превърнати в образователен ресурс. В този контекст културната памет предоставя рамка, в която студентите могат да изследват връзката между индивидуалното преживяване и обществената отговорност, без да е необходимо конкретно директно преживяване на лична загуба. Това има важно педагогическо значение: позволява се работа с чувствителни теми по начин, който е етично съобразен и образователно продуктивен.

Съпреживяването се откроява като централен механизъм, който свързва загубата, културната памет и хуманното образование. Разбирано като процес на емоционално включване в страданието на Другия, включително на нечовешкия Друг, то подпомага развитието на умения за разпознаване на морална преценка и етична отговорност (Noddings 2012; Knight 2008). Анализът показва, че съпреживяването функционира като емоционален отклик, но още по-силно педагогически и като основа за етично мислене и педагогическа рефлексия. Чрез него студентите педагози се учат да свързват емоционалните реакции с моралните избори и социалните последици от тях. Създават се условия тези нагласи и ценности да бъдат осъзнати предавани и моделирани в бъдещата им работа с учениците.

В рамките на технологичното обучение този процес придобива допълнително значение. Разглеждането на технологични казуси, които засягат уязвимия живот и природната среда, показва как технологичните решения са неразривно свързани с основни човешки ценности, отговорност и грижа към живота. Това потвърждава, че технологичното обучение може да бъде категорично

пространство както за усвояване на трудови, технически, дизайнерски и технологични умения, така и за развиване на етични и социални компетенции. В този смисъл резултатите от изследването подкрепят разбирането, че включването на морална рефлексия в технологичното обучение подготвя студентите за по-отговорна бъдеща професионална практика.

Анализът показва, че подобен подход изисква висока педагогическа чувствителност. Ако технологичните средства се използват без достатъчна етична и културна рефлексия, съществува риск преживяването на загубата да не бъде пълноценно осмислено в образователен контекст, а да бъде сведено до една повърхностна формална педагогическа или учебна задача. Това предполага внимателна работа с темата, така че преживяването да запази своя смисъл и да позволи на студентите да я осмислят пълноценно.

Хуманното образование, разглеждано през призмата на загубата, културната памет и съпреживяването, се утвърждава като рамка за формиране на морални и етични компетенции, които надхвърлят когнитивното познание. Чрез наблюдение, анализ и рефлексия студентите могат да развият критично мислене, състрадание и морална устойчивост. Тези качества са съществени както за професионалната педагогическа подготовка, така и за методическата технологична подготовка. Така осмислянето на загубата в образователен контекст показва, че тя може да се използва като ценен учебен ресурс, който помага на студентите да свързват емоциите си с етично мислене и със социална отговорност. Този подход подчертава значението на хуманното образование и показва, че технологичното обучение може да бъде обогатено чрез включване на културни и морални измерения. Така бъдещите педагози се подготвят за по-отговорни професионални решения и за осъзнато влияние върху ценностите на учениците. Това е трудно знание, но с потенциал за дълбока педагогическа трансформация.

Заклучение

Настоящото изследване показва, че загубата на видове под заплаха може да бъде разглеждана като образователен феномен, който надхвърля рамките на биологичния и екологичния факт и се превръща в ценностен проблем и значим образователен ресурс. Преживяването на загубата функционира като педагогически катализатор за морална рефлексия, развитие на емпатия и осъзнаване на отговорността към живота, в частност към уязвимия живот.

Анализът на културната памет и социалното съпреживяване показва, че разкази, символи и медийни дискурси могат да бъдат използвани като педагогически ресурси за свързване на индивидуалното преживяване с колективните морални ориентири. В този контекст се формират ценности като състрадание, социална отговорност, уважение към уязвимия живот и етична рефлексия.

Интегрирането на принципите на емоционално-етичното учене, културната памет като педагогически ресурс и моралната рефлексия в технологичното обучение разширява разбирането за технологичното обучение като пространство както за усвояване на технически знания и умения, така и за развитие на етична и социална отговорност. Загубата може да бъде осмислена като „трудно място“ в образованието, в което емоционалното преживяване се превръща в основа за етично мислене и педагогическа рефлексия. В този контекст животните могат да бъдат разглеждани като педагогически посредници за формиране на добродетели, които не се преподават чрез норми и правила, а се преживяват в отношенията на грижа и съвместно съществуване с хората. Срещата с животинския живот създава пространство за практикуване на емпатия, търпение, състрадание и отговорност. Тези качества се усвояват най-вече чрез практика и личен пример, а не само чрез поучения. По този начин ученето от животните ни припомня какво означава да бъдем истински човечни чрез грижа, състрадание и съпричастност.

Бъдещи изследвания могат да се насочат към емпирично изследване на конкретни педагогически практики и към ролята на дигиталните образователни технологии при формирането на етични компетенции и съпричастност към уязвимия живот. В крайна сметка, разбирането на загубата като образователен ресурс подчертава значението на грижа, съпричастност и етична рефлексия в педагогическото пространство.

ЛИТЕРАТУРА

Петрова, К. (2021). Приемане на смъртта и социалната подкрепа. *Педагогически алманах*, 21(1), 143-149. // Petrova, K. (2021). Priemane na smürtta i sotsialnata podkrepa. *Pedagogicheski almanakh*, 21(1), 143-149.

Попкович, Т. А. (2000). *Културологически подход в педагогиката*. Югозападен университет „Неофит Рилски“, Благоевград. // Popkochev, T. A. (2000). *Kulturologicheski podkhod v pedagogikata*. Yugozapaden universitet „Neofit Rilski“, Blagoevgrad.

Biesta, G. (2002). Bildung and modernity: The future of Bildung in a world of difference. *Studies in Philosophy and Education*, 21(4-5), 343-351.

Calarco, M. (2010). *Zoographies: The Question of the Animal from Heidegger to Derrida*. Columbia University Press.

DeMello, M. (2012). *Animals and society: An introduction to human-animal studies*. Columbia University Press.

Flynn, C. (2016). Empathy, morality and animals: Ethical education in practice. *Journal of Moral Education*, 45(4), 487-501.

Gruen, L. (2011). *Ethics and animals: An introduction*. In T. L. Beauchamp & R. G. Frey (Eds.), *The Oxford handbook of animal ethics (1-19)*. Oxford University Press.

Heersmink, R. (2025). Cultural identity, collective memory, and artifacts. *Review of Philosophy and Psychology*. Microsoft Word - *Materialised identities* (accessed: 02 February 2026).

Jakubovská, K., V. Jakubovská. (2023). Culture of reminiscence as a part of cultural education. *Journal of Education Culture and Society*, 14(1), 33-52.

Knight, J. (2008). Animals in cultural context: Symbolism, values and education. *Society & Animals*, 16(4), 297-312.

Noddings, N. (2012). *The ethics of care and education*. Routledge.

Pinar, W. F. (2011). *The character of curriculum studies*. Palgrave Macmillan.

Taylor, S. (2009). Ethics, responsibility, and animal life: Philosophical perspectives. *Environmental Ethics*, 31(1), 23-41.

IUCN (2012). *IUCN Red List categories and criteria: Version 3.1* (2nd ed.). Gland, Switzerland and Cambridge, UK: IUCN.